

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दीपककुमार कार्की
माननीय न्यायाधीश श्री हरिकृष्ण कार्की
फैसला

२०६९-WO-११३५

मुद्दा:- उत्प्रेषण मिश्रित प्रतिषेधको आदेश जारी गरी पाउँ।

सर्लाही जिल्ला मलंगवा न.पा. वार्ड नं.९ हाल वडा नं.१० मा बस्ने पक्ष
स्वर्गीय रामचन्द्र चौधरी कि विधवा श्रीमती जेवरी कलवार रिट निवेदिका
विरुद्ध

श्री भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं.....१
श्री नापी विभाग, मिनभवन, काठमाडौं.....१
श्री नापी विभाग, काठमाडौं विभागीय प्रमुख.....१
श्री नापी कार्यालय, सर्लाही मलंगवा.....१
श्री नापी कार्यालय, सर्लाही मलंगवाको कार्यालय प्रमुख.....१
श्री मालपोत कार्यालय, सर्लाही मलंगवा.....१
श्री मालपोत कार्यालय, सर्लाहीको कार्यालय प्रमुख.....१ विपक्षी
श्री नापी कार्यालय सर्लाहीको अमिन, संजय कपरी.....१ प्रत्यर्थीहरु
सर्लाही जिल्ला मलंगवा न.पा.वडा नं.४ तथा जिल्ला महोत्तरी
गा.वि.स.इटहर्वा कट्टी वडा नं.४ मा घर भई हाल जिल्ला पर्सा विरगंज
उपमहानगरपालिक, वडा नं.१० मा बस्ने सुनिल प्रताप सिंह की
श्रीमती तथा नवल किशोर पाण्डेयको छोरी पूनम पाण्डेय
(सिंह).....१
ऐ.ऐ.मा बस्ने सुरेन्द्र पाण्डेयको छोरा तथा निज पूनम पाण्डेय.....१
सर्लाही जिल्ला सहोडवा गा.वि.स.वडा नं.३ मा बस्ने लक्ष्मण यादव की
श्रीमती सुनिता देवी यादव.....१

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ तथा धारा १०७(२) बमोजिम यस अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार छः-

मिति २०६६/०१/२२ गते म रिट निवेदिका जेवरी कलवारले संगीता महासेठ कपरीबाट र.नं.७८६४ (क) राजिनामा लिखत पारित गराई सर्लाही जिल्ला, विष्णुपुर गा.वि.स. वडा नं.४(क) कि.नं.७५१ को ०-०-६-३ जग्गाको जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता प्रमाण पुर्जा प्राप्त गरी भोगचलन गरी घर बनाई बसोबास गरी आएको छु।

मिति २०६९/१२/३० गतेका दिन संयोगवश आफ्नो कि.नं.७५१ को जग्गाको फिल्डबुक लिन नापी कार्यालय, सर्लाहीमा जाँदा मेरो कि.नं.७५१ को जग्गा दर्ता बदर गर्न नापी विभागबाट मिति २०६९/१२/२५ मा निर्णय भई च.नं.५४२ मिति २०६९/१२/२६ गतेको पत्र नापी कार्यालय सर्लाहीमा प्राप्त भएकोले फिल्डबुक पाउनुहुन्न भनी नापी कार्यालय सर्लाहीले मेरो निवेदनमा तोकै नलगाई फर्काइदिनुभयो। मेरो हकै जाने गरी विपक्षी नं.२ नापी विभागले गर्नुभएको निर्णय प्राकृतिक न्याय सिद्धान्तको विपरीत छ। स्वयं विपक्षी नं.९ र १० ले म रिट निवेदिका समेतको विरुद्धमा विवादित दाबी जग्गा कि.नं.७५१ को सम्बन्धमा सर्लाही जिल्ला अदालतमा २०६७/०३/१५ गते देवानी नम्बर १७६६ को "घर भत्काई खिचोला मेटाई चलन समेत चलाई पाऊँ" मुद्दा दायर गरी सकिएपछि अदालतको कारबाहीमा नपखी जिल्ला अदालतको कारबाहीबीच मध्यावस्थामा नै छाडी नापी विभागमा पनि गई कि.नं.७५१ को जग्गा मेरो हो भनी माग दाबी गर्नु आफैँमा अस्पष्ट र भ्रामक छ। विपक्षी नं.९ र १० को माग दाबीलाई हेर्दा मिति २०६५/११/२६ गतेको सहमति पत्रको कागजको अस्तित्व कानूनी महत्त्व नरहेको स्पष्ट छ। उक्त कि.नं.७४४ लाई पुनःबिक्री गर्ने क्रममा सुनितादेवी यादवबाट मिति २०६५/११/२६ गते ०-०-१८ जग्गा लिनेदिने कुराको सहमति-पत्रतयार भएपछि मिति २०६५/१२/१८ गते र.नं.६५६१ (क)द्वारा कि.नं.७४४ को सम्पूर्ण ०-१-४-३ जग्गा निज सुनितादेवी यादवलाई बिक्रीकर्ता अधिकृत वारेस विपक्षी नं.९ र १० ले बिक्री गरिदिएपछि सहमति-पत्रको अस्तित्व नै विलिन भयो। मलाई थाहा जानकारीसम्म नदिई मेरो नम्बरी दर्ता तिरो हकभोग चलनमा रही आएको उपर्युक्त कि.नं.७५१ को जग्गाको दर्ता बदर गरी पुनम पाण्डेय (सिंह)को नाम कायम गर्नेभनी विपक्षी नं.२ नापी विभागले मिति २०६९/१२/२५ गते निर्णय समेत गरेकोले संविधानको धारा १३(१) र १९ द्वारा प्रदत्त हकमा आघात परेकोले म रिट

निवेदिकाको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १०७(२) द्वारा प्रदत्त मौलिक हक उपचार हेतु विपक्षी नापी विभागको उपर्युक्त निर्णय उत्प्रेषणद्वारा बदर गरी मेरो नाम दर्ताको कि.नं. ७५१ को जग्गालाई दर्ता बदर नगर्न नगराउन प्रतिषेधको रिट जारी गरी अन्य उपर्युक्त आदेश विपक्षीहरूको नाउँमा जारी गरी पाउँ। साथै नापी विभाग, काठमाडौंको च.नं.५४२ मिति २०६९/१२/२६ को पत्रानुसार मेरो नामको दर्ता बदर नगर्न नगराउनको लागि विपक्षी मालपोत कार्यालय सर्लाही समेतको नाउँमा यो रिट निवेदनको टुङ्गो नलागुन्जेलसम्मको लागि सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ४१ बमोजिम अन्तरिम आदेश समेत जारी गरिपाउँ भन्नेसमेत बेहोराको रिट निवेदन पत्र।

निवेदिकाको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो? यो आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाका म्यादबाहेक १५ दिनभित्र विपक्षीहरूलाई लिखित जवाफ पेश गर्नु भनी यो आदेश र रिट निवेदनको एक प्रति नक्कल साथै राखी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाई म्यादभित्र लिखित जवाफ आए वा अवधि नाघेपछि नियमबमोजिम पेश गर्नु। साथै अन्तरिम आदेश समेतको माग सम्बन्धमा विचार गर्दा सर्लाही जिल्ला, विष्णुपुर गा.वि.स. वडा नं.४(क) विवादित कि.नं.७५१ को ०-०-६-३ जग्गा रिट निवेदन साथ संलग्नमिति २०६६/०१/२२ को राजीनामा तथा जग्गाधनी प्रमाणपुर्जाको छायाँप्रति अनुसार निवेदिकाको नाममा दर्ता रहेको भन्ने देखिएकोले सुविधा सन्तुलन निवेदिकाको पक्षमा विद्यमान देखिँदा यो निवेदनको टुङ्गो नलागेसम्म निवेदिकाको नामको दर्ता बदर गर्ने गरी भएको विपक्षी नापी विभागको मिति २०६९/१२/२५ को निर्णय र सो निर्णय अनुसारको पत्र कार्यान्वयन नगर्नु नगराउनु भनी सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ४१(१) बमोजिम विपक्षीहरूको नाममा यो अन्तरिम आदेश जारी गरिदिएको छ भन्नेसमेत बेहोराको यस अदालतको मिति २०७०/०१/१६ को आदेश।

म सञ्जय कपरीको मिति २०६५/११/२६ गतेको उक्त तथाकथित सहमति-पत्रमा प्रत्यक्ष रूपमा कुनै सम्बन्ध छैन। सम्पूर्ण जग्गा पास हुने लिखित राजीनामाको कागज नापी कार्यालय सर्लाहीमा आउने गरेकै छैन। म प्र. संजय कपरीले उपर्युक्त तथाकथित मिति २०६५/११/२६ को घरसारको सहमति पत्रको कागजमा साक्षी बसेको भन्ने सम्बन्धमा आफू राम्रोसँग तथाकथित सहमति-पत्रको कागज अध्ययनसम्म पनि गर्न नपाई निज अ.वा. नवलकिशोर पाण्डेको विश्वासको भरमा हस्ताक्षरसम्म मात्र गरेको हुँ। निज सुनितादेवी यादवलाई र.नं.६५६१(क)द्वारा मिति २०६५/१२/१८

गतेको पारितराजीनामा लिखतमा ०-०-१८ पास नगरी सम्पूर्ण ०-१-४-३ जग्गा पास गरिदिएपछि सहमति-पत्र (बयानको कागज)को कानूनी महत्त्व शुन्यमा परिणत भएको छ।

तसर्थ उक्त सहमति-पत्रको (बयान कागज)मा मेरो कुनै संलग्नता नरहेको तथा कानूनी महत्त्व शुन्यमा परिणत भएको तथाकथित मिति २०६५/११/२६ गतेको सहमति-पत्रको आधारमा विपक्षी पुनम पाण्डेय सिंहको अधिकृत वारेस नवलकिशोर पाण्डेय समेतको हकाधिकार नहुँदा रिट निवेदिका जेवरी कलवारको नाउँमा कानून बमोजिम लिखत पारित भएको जग्गाको दर्ता बदर हुनुपर्ने होइन। कानूनको संरक्षण सबैले पाउनु पर्ने हुन्छ। अतः नापी विभागको उपरोक्त सन्दर्भमा गरेको सम्पूर्ण निर्णय बदर गरी म प्र.सञ्जय कपरी समेतका निर्दोष व्यक्तिलाई कानूनी उन्मुक्ति प्रदान गरी फुर्सद पाउँ भन्नेसमेत बेहोराको सञ्जय कपरीको लिखित जवाफ।

मिति २०६५/११/२६ गतेको सहमति कागजमा सहिछाप गरेको आधारमा मलाई विपक्षी बनाएको देखिन्छ। मिति २०६५/११/२६ गतेको सहमति पत्रको कागज उप्रान्त र.जि.नं.६५६१(क) द्वारा मिति २०६५/१२/१८ गतेमा सम्पूर्ण जग्गा(०-१-४-३ जग्गा) विधिवत रजिष्ट्रेशन महलको १ नं. बमोजिम लिखत पारित गरिदिएपछि प्रमाण ऐन,२०३१ को दफा ३४ अनुसार उक्त तथाकथित सहमति-पत्रको कागजको महत्त्व शुन्यमा परिणत भएको छ। साथै यिनै विपक्षी अधिकृत वारेस नवलकिशोर पाण्डेयले सर्लाही जिल्ला अदालतमा २०६७ सालको दे.नं.१७६६ को घर भत्काई खिचोला मेटाई चलन चलाई पाउँमुद्दाको फिराद-पत्रको पृष्ठ-२ को प्रकरण ६ को तेस्रो पंक्तिमा कि.नं.७५१ को जग्गा जेवरी कलवारको हो भनी लिखित रूपमा स्वीकार गरिसकेपछि विबन्धित अवस्थामा रहेको शुन्य महत्त्वको उक्त सहमति-पत्रको आधारमा रजिष्ट्रेशन महलको १ नं. बमोजिम विधिवत पारित भएको राजीनामा लिखतलाई काट्नेहोइन। लिखतहरू पटकपटक रजिष्ट्रेशन पारित हुँदै विभिन्न व्यक्तिहरूको नामबाट हक हस्तान्तरण हुँदै विपक्षी रिट निवेदिका जेवरी कलवारको नाममा दर्ता हुन गएको कि.नं. ७५१ को जग्गा दर्ता बदर हुनुपर्ने होइन। नापी विभागको सम्पूर्ण निर्णय बदर भई जेवरी कलवारको नाममा कानून बमोजिम दर्ता भएको जग्गा यथावत कायमै राखी कानूनी संरक्षण प्रदान गरिदिनु हुन अनुरोध छ। साथै म प्रत्यर्थी सुनितादेवी यादवले विपक्षी रिट निवेदिकाको हकमा कुनै किसिमको कुठाराघात नगरेकोले मलाई कानूनी उन्मुक्ति दिलाई फुर्सद गरी पाउँ भन्नेसमेत बेहोराको सुनिता देवी यादवको लिखित जवाफ।

सर्लाही जिल्ला, विष्णुपुर गा.वि.स.वडा नं.४(क) को साविक कि.नं.७४४ ज.वि.०-१-४-३ को जग्गा बिक्रीवितरणको सिलसिलामा मालपोत कार्यालयबाट लिखत प्राप्तभएपश्चात प्राविधिकले नक्सा चेकजाँच गरी सो बमोजिमको जग्गा छु छैन, भोग समेत हेरी फिल्डको स्थिति र नक्साको आकारमा फरक समेत देखिएमा मालपोत ऐन,२०३४ को दफा ८क(२) बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी नक्सा संशोधन भएपश्चात मात्र कित्ताकाट गर्नुपर्नेमा सो नगरी नक्सालाई मात्र आधार मानी कित्ताकाट भएको साथै उल्लिखित कि.नं.७४४ को जग्गाको क्षेत्रफल कम भएको (१८ धुर भएको) भनी गरिएको शर्तनामाको लिखतमा कित्ताकाट गर्ने प्राविधिक आफैं साक्षी बसी उक्त ७४४ कि.नं.को जग्गाको समेत लिखत पारित भएको र साविक जग्गाधनीले बदनियतपूर्वक कायम भएको कि.नं.७५१ मेरो नाउँमा कायम गरी पाउँ भनी विभागमा निवेदन दिए पश्चात् विभागीय छानविन गरिएको र सोही विषयमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट छानविन हुँदा सो कार्य गर्ने कर्मचारीलाई विभागीय कारबाही गर्न लेखी पठाइएकोमा निज कर्मचारीलाई विभागीय कारबाही पनि भइसकेको तर बदनियतपूर्वक तरिकाले कायम भएको कि.नं.७५१ को जग्गाको नक्सा श्रेस्ता बदर गरी साविक जग्गा धनीको नाउँमा कायम हुने गरी नापी कार्यालयलाई निर्देशन हुन छुट हुन गएकोले साविक जग्गा धनीको नाउँमा श्रेस्तापूर्जा कायम गरी कि.नं.७५१ अन्य व्यक्तिको नाउँमा कायम भएको भए मालपोत कार्यालय सर्लाहीसँग समन्वय गरी सो कि.नं.७५१ बदर गर्न नापी कार्यालय र मालपोत कार्यालयलाई निर्देशन दिँदै आवश्यक श्रेस्ता मिलान गर्नेभनी यस विभागबाट मिति २०६९/१२/२५ मा निर्णय भएको हो भन्ने २०७० साल जेष्ठमहिना २७ गते रोज २ को प्रमुखको हकमा समेत नापी नापी विभाग र विभागीय विभागका निमित्त महानिर्देशक मधुसुदन अधिकारीको लिखित जवाफ ।

विपक्षीद्वारा दाबी गरिएको सर्लाही जिल्ला, साविक विष्णुपुर गा.वि.स.वडा नं.४ क कि.नं.७५१ को क्षे.फ.०-०-६-३ जग्गाका सम्बन्धमा नापी विभागको निर्णयबाट अन्याय परेको भनी उल्लेख गरेको विषयतर्फ हेर्दा सबै प्रकृतिका जग्गाको नापजाँच गर्ने प्राविधिक पक्ष सम्बन्धी काम कानून बमोजिम नापी विभागलाई हुने तथा जग्गा प्रशासन गर्ने, जग्गा आवाद गर्ने, जग्गा दर्ता गर्ने र सरकारी एवं सार्वजनिक तथा व्यक्ति विशेषका जग्गाको संरक्षण गर्ने सम्बन्धमा मालपोत ऐन,२०३४ ले जिल्लास्थित निकायका अधिकारीहरूको काम, कर्तव्य, अधिकार एवं उत्तरदायित्व स्पष्ट रूपमा तोकेको छ। तसर्थ प्रचलित कानून बमोजिम नापी विभाग तथा जिल्लास्थित कार्यालयहरूबाट भए गरेका

कामकारबाहीको सम्बन्धमा यस मन्त्रालयलाई विपक्षी बनाउनुपर्ने कुनै आधार र प्रमाण देखिंदैन। तसर्थ विना आधार र कारण दायर प्रस्तुत रिट निवेदन स्वतः खारेज भागी छ, खारेज गरी पाउँ भन्नेसमेत बेहोराको भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालयको लिखित जवाफ।

म पुनम पाण्डेय सिंहको नाउँ दर्ताको सर्लाही जिल्ला, विष्णुपुर गा.वि.स.वडा नं. ४क, कि.नं.६६३ को क्षेत्रफल ०-२-१६.५ जग्गामध्ये पूर्व सुरेशप्रसाद चौधरीलाई बिक्री गरी बाँकी रहेको क्षेत्रफल ०-१-४-३ जग्गा म पुनमको नाउँमा कि.नं.७४४ कायम भई श्रेस्ता कायम भई जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा समेत लिएकोमा विवाद छैन। सुनिता देवी यादवको नाउँमा दर्ता हुन पुगेको ऐ.कि.नं.७४४ को जग्गा मिति २०६५/१२/२४ मा अमिन सञ्जय कपरी तथा जग्गाधनी सुनितादेवी यादवको मिलेमतोमा ऐ.कि.नं.७४४ को जग्गा विभिन्न कित्ताफोड भई कि.नं.७५०,७५१,७५२,७५३ कायम भएको कुरा नापी कार्यालयको रेकर्डबाट देखिन्छ। जसमा कि.नं.७५१ को क्षेत्रफल ०-०-६-३ जग्गा अमिन सञ्जय कपरीले आफ्नो पत्नी संगीता महासेठ कपरीको नाउँमा सुनितादेवी यादवबाट मिति २०६५/१२/२४ मा नामसारी दर्ता गराएको तथ्य प्लट रजिष्टरबाट देखिन्छ।

जेवरी कलवारले खरिद गरेको कि.नं. ७५१ क्षेत्रफल ०-०-६-३ जग्गा साविक कि.नं.६६३ बाट कित्ताफोड भई कायम भएको कुरामा विवाद छैन। साविक कि.नं.६६३ को पश्चिमतर्फ म पुनमकै कि.नं.६६७ को क्षेत्रफल ०-०-७.५ रहेको कुरा ट्रेस नक्सा तथा जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जाबाट स्थापित रहेको छ। मिति २०६६/०३/२० मा कि.नं.६६७ को जग्गामा हेर्न जाँदा प्रतिवादी जेवरी कलवारले दुईवटा फुसको छानोको घर निर्माण गरेको देखी निज प्रतिवादीमध्येको जेवरी कलवारसँग किन यसो गरेको भन्दा जे गर्न मन लाग्छ सकेको गर्नु भनी निजले जवाफ दिएको हुँदा कुनै उपाय नलागी निज समेतलाई विपक्षी बनाई सर्लाही जिल्ला अदालतमा अ.बं.८२ नं. ज.प.को १७ नं. ज.मि.को १ नं. तथा घर बनाउने महलको १,४ र ११ नं. समेतको कानूनी व्यवस्था अन्तर्गत फिराद दायर भएकोले सो हदसम्म सोही अदालतबाट इन्साफ लिन पाउने हक सुरक्षित छ।

विपक्षीले आफ्नो लिखत अनुसारकै जग्गा दावी गर्ने वा लिखत कच्चा ठहर्दा निजले दाबी गर्न पाउने कानूनी उपचारको बाटो नरोजी म परदाता पुनमको अन्य जग्गा मिची घर टहरा बनाउने, खिचोला गर्ने कार्य गरेको सम्बन्धमा म पुनम र निज समेतका बीचमा

प्रचलित कानून बमोजिम सर्लाही जिल्ला अदालतमा देवानी मुद्दा दायर भईसकेको भन्ने कुरा विपक्षीले स्वीकार गरिसकेकोमा सो मुद्दालाई प्रत्यक्ष रुपमा प्रतिकूल असर पार्ने गलत मनसायले प्रस्तुत रिट निवेदन दायर गरेको हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ। सबुत प्रमाण बुझी सक्षम अदालतबाट इन्साफ हुने वा हुनुपर्ने विवादको कुरामा असाधारण अधिकारक्षेत्र मार्फत हेर्ने वा हस्तक्षेप गर्न नमिल्ने भनी यस सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट पटकपटक नजीर प्रतिपादन भइरहेको आधारमा समेत प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ।

सर्लाही जिल्ला अदालत समक्ष विचाराधीन मुद्दामा प्रमाणको रुपमा पेश भइसकेको मिति २०६५/११/२६ को सहमति पत्रको कानूनी मान्यता, वैधता एवं प्रामाणिक वजन सोही मुद्दाको रोहमा परीक्षण एवं निरूपण हुने कुरा हो। प्रस्तुत रिट निवेदनको क्रममा तल्लो अदालतमा विचाराधीन सबुत प्रमाणको कानूनी वैधता वा सत्यताबारे रिटको असाधारण अधिकार क्षेत्रबाट केही पनि बोल्न मिल्दैन। तल्लो अदालतमा विचाराधिन मुद्दाको समेत ठाडै हस्तक्षेप हुन जान्छ। राजीनामा लिखतमा लेख्दैमा किल्ला वा क्षेत्रफल कायम हुने होइन। अ.बं.१७१ नं. समेत अन्तर्गत हुने नक्सा आदिबाट क्षेत्रफल यकिन हुने हो। साथै अमीन सञ्जय कपरीलाई विभागीय सजाय हुने गरी भएको निर्णय अन्तिम रहेकोले समेत प्रस्तुत रिट निवेदन खारेजभागी छु भन्ने बेहोराको पुनम पाण्डे(सिंह)को लिखित जवाफ।

नियम बमोजिम पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनमा रिट निवेदकको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री महादेव पण्डितले जग्गा निवेदकका नाउँमा रहेकोमा निवेदकलाई सुनुवाइको मौका नदिई विभागबाट निजको लालपुर्जा बदर गरिदिई पुनम सिंह पाण्डेयको नाममा कायम गरिदिएको निर्णय त्रुटीपूर्ण हुँदा सो निर्णय बदर गरिपाउँ भनी बहस गर्नुभयो। त्यसै गरी विपक्षी पुनम पाण्डेयका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रामप्रसाद भण्डारीले निवेदकले आफ्नो लिखत अनुसारकै जग्गा दाबी गर्ने वा लिखत कच्चा ठहर्दा निजले दाबी गर्न पाउने कानूनी उपचारको बाटो नरोजी जग्गाका परदाता पुनमको अन्य जग्गा मिची घर टहरा बनाएकोमा सर्लाही जिल्ला अदालतमा मुद्दा दायर भइसकेको सो मुद्दालाई प्रत्यक्ष रुपमा प्रतिकूल असर पार्ने मनसायले दायर गरेको प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भनी तथा विपक्षीका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् सहन्यायाधिवक्ता श्री रमा पराजुलीले मिति २०६५/११/२६ गतेको सहमति पत्रको कागज उपरान्त रजिष्ट्रेशन महलको १ नं. बमोजिम लिखत पारित

गरिदिएपछि प्रमाण सहमति-पत्रको कागजको महत्त्व शुन्यमा परिणत भएको छ। कानून बमोजिम नापी विभाग तथा जिल्लास्थित कार्यालयहरुबाट भए गरेका कामकारवाही प्रचलित कानून बमोजिम नै भए गरेका छन् भनी बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

उल्लिखित बहससमेत सुनी रिट निवेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा, निवेदकको माग बमोजिम रिट जारी हुनुपर्ने हो, होइन? सो विषयमा निर्णय गर्नुपर्ने देखियो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा, निवेदकको नम्बरी दर्ता तिरो हकभोग चलनमा रही आएको कि.नं.७५१ को जग्गा दर्ता बदर गरी पुनम पाण्डेको नाममा कायम गर्ने भनी नापी विभागले मिति २०६९/१२/२५ मा गरेको निर्णयबाट नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा १३(१) र १९ द्वारा प्रदत्त हकमा आघात परेकोले सो निर्णय उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी निवेदकका नाउँ दर्ताको सो कि.नं.७५१ को जग्गा दर्ता बदर नगर्न नगराउन प्रतिषेधको रिट जारी गरिपाउँ भन्ने रिट निवेदकको मुख्य दाबी रहेको पाइन्छ।

प्राविधिकले नक्सा चेकजाँच गरी सो बमोजिमको जग्गा छ छैन,भोग समेत हेरी फिल्डको स्थिति र नक्साको आकारमा फरक समेत देखिएमा मालपोत ऐन,२०३४ को दफा ८क(२) बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी नक्सा संशोधन भएपश्चात् मात्र कित्ताकाट गर्नुपर्नेमा सो नगरी नक्सालाई मात्र आधार मानी कित्ताकाट भएको साथै उल्लिखित कि.नं.७४४ को जग्गाको क्षेत्रफल कम भएको (१८ धुर भएको) भनी गरिएको शर्तनामाको लिखतमा कित्ताकाट गर्ने प्राविधिक आफैं साक्षी बसी उक्त ७४४ कि.नं को जग्गाको समेत लिखत पारित भएको र साविक जग्गा धनीले बदनियतपूर्वक कायम भएको कि.नं.७५१ मेरो नाउँमा कायम गरी पाउँ भनी विभागमा निवेदन दिएपश्चात विभागीय छानविन गरिएको र सोही विषयमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट छानविन हुँदा सो कार्य गर्ने कर्मचारीलाई विभागीय कारवाही गर्न लेखी पठाइएकोमा निज कर्मचारीलाई विभागीय कारवाही पनि भइसकेको तर बदनियतपूर्वक तरिकाले कायम भएको कि.नं.७५१ को जग्गाको नक्सा श्रेस्ता बदर गरी साविक जग्गा धनीको नाउँमा कायम हुने गरी नापी कार्यालयलाई निर्देशन हुन छुट हुन गएकोले साविक जग्गाधनीको नाउँमा श्रेस्तापूर्जा कायम गरी कि.नं.७५१ अन्य व्यक्तिको नाउँमा कायम भएको भए मालपोत कार्यालय सर्लाहीसँग समन्वय गरी सो कि.नं.७५१ बदर गर्न नापी कार्यालय र मालपोत कार्यालयलाई निर्देशन दिँदै आवश्यक श्रेस्ता मिलान गर्ने भनी यस विभागबाट

मिति २०६९/१२/२५ मा निर्णय भएको हो भन्ने नापी विभाग र विभागका निमित्त महानिर्देशक मधुसुदन अधिकारीको लिखित जवाफ रहेको देखिन्छ भने विपक्षी मध्येको नापी कार्यालय सर्लाही मलंगवा, नापी कार्यालय सर्लाही मलंगवाको कार्यालय प्रमुख, मालपोत कार्यालय सर्लाहीको कार्यालय प्रमुखका तर्फबाट लिखित जवाफ पेश हुन आएको देखिएन।

रिट निवेदिका जेवरी कलवारले सर्लाही जिल्ला, नोकैल्वा गा.वि.स.वडा नं.९ मा बस्ने वर्ष ३३ की संगीता महासेठ कपरीबाट रजिस्ट्रेशन नं.७८६४(क) मिति २०६६/०१/२२ गते राजीनामा लिखित पारित गराई सर्लाही जिल्ला, विष्णुपुर गा.वि.स.वडा नं.४(क) कि.नं.७५१ को ०-०-६-३ जग्गाको जग्गा धनी दर्ता श्रेस्ता प्रमाण पुर्जा प्राप्त गरेको भन्ने कुरा रिट निवेदनसाथ संलग्न मिति २०६६/१/२२ को राजीनामा तथा जग्गाधनी प्रमाणपुर्जाको छायाँप्रतिबाट देखिन्छ।

मिति २०६९/१२/२५ मा विपक्षी नं.२ नापी विभागले निवेदकको दर्ता बदर गर्ने गरी निर्णय गरेको पाइयो। सो निर्णय गर्दा निवेदक जेवरी कलवारलाई बुझेको देखिँदैन। व्यक्तिको नाममा रहेको जग्गाको दर्ता बदर गर्नुपूर्व जग्गाधनीलाई प्रतिवाद गर्ने मौका दिनुपर्नेमा सो नगरेको कुरा प्राकृतिक न्याय सिद्धान्तको विपरीत हुन जान्छ। प्रस्तुत मुद्दामा निवेदक जेवरी कलवारलाई बुझ्दै नबुझी नापी विभागले गरेको निर्णय कानूनतः मिलेको देखिएन। प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त ज्यादै विशुद्ध एवं सर्वमान्य (pure and universal) सिद्धान्त हो। जसको कुनै पनि हालतमा उलंघन गर्न मिल्दैन। प्रजातन्त्रको महत्वपूर्ण अवधारणा भनेको नै कानूनको शासन (rule of law) हो। कानूनको शासनको मुटु भनेको नै प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त हो र यसको प्रत्यक्ष सम्बन्ध समतामुलक न्यायसंग हुन्छ। कुनै एक पक्षले आफुलाई परेको अन्यायका बारेमा निवेदनमा उजुरी दिन्छ भने सो निवेदन वा उजुरीबाट नै एकतर्फी रूपमा न्यायिक निश्कर्ष निकाल्न मिल्दैन। सो निवेदन वा उजुरीको विषयमा अर्को पक्षलाई पनि सूचना वा जानकारी दिई दुवै पक्षको कुरा सुनि निजहरुले पेश गरेका प्रमाणको मूल्यांकन गरी वास्तविक रूपमा न्यायको प्रत्याभूती गर्नु पर्छ। सो नै स्वच्छ न्याय हुन सक्छ जसबाट सुनुवाइको सिद्धान्त (Theory of Hearing)को पालना पनि हुन्छ। प्रस्तुत रिट निवेदनको सन्दर्भमा हेर्दा निवेदिकाले जग्गा राजिनामा गरि लिई आफ्नो नाउँमा दाखिल खारेज गराइ जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पुर्जा समेत प्राप्त गरेको देखिन्छ। त्यस्तो व्यक्तिलाई कुनै जानकारी सम्म पनि नदिई निजको कुरा समेत नसुनी नापी विभागबाट भएको निर्णय

प्रत्यक्ष रूपमा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तको वर्खिलापको निर्णय भै त्यस्तो निर्णय कायम रहन सक्ने नदेखिँदा बदर योग्य देखियो।

तसर्थ नापी विभागको मिति २०६९/१२/२५को निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरिदिएको छ। आदेशको जानकारी विपक्षीहरूलाई दिई प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाइदिनू।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत:- विमला पौडेल (शाखा अधिकृत)

संवत् २०७३ साल मार्ग महिना ८ गते रोज २ शुभम् -----